List 5.
Tečaj XVI.

NOVICE
gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 3. februarija 1858.

V spomin Vodnikovega godú
3. svečana 1758.

Kaj nek nocoj na žarnem nebu sije?
Li oznanuje beli dan danica,
Al žarja zlata, sončna porodnica,
Že iskre biserne na zemljo lije?

Še komaj ura tri v zvoniku bije,
Od kar se poslovila je Svečnica;
Vse terdo spí; — le mila Rojenica
Še plête venc slovenske poezije.

Lej! z vencom kinči Žibertov'ga sina,
Ki ga lih kar Krajnica je rodila
Na Jami v Šiški — **Vodnik Valentina.**

Zato Ti Vodnik! klije pevska žila,
Častí Te mojstra pevcov domovina,
V spomin Tvoj kip Ljubljana bo nosila.

Jože Virk.

Slovenski jezik in slovenski národ.

Spisal Valentin Vodnik.

„Novice“ današnje ne morejo menda godú Vodnikovega s svojimi bravci prijetniše praznovati, in spomina njegovega ne živejše obhajati, kakor če iz „Novic lublanskih“, kterim je naš Vodnik vrednik bil, od leta 1797 in 1798 povzamejo to, kar je on pisal o slovenskem jeziku in narodu. Mnogim našim bravcom ta mični spis ni znan, zato, ker „Novice“ od leta 1797—1800 le malokdo ima; kdor ga je pa že tudi bral, ga bo gotovo vnovič rad prebiral. Prenaredili nismo v njem nič; le tam pa tam smo popravili kakošno besedico, ktero bi bil Vodnik po današnji slovnici gotovo sam popravil.

Čujmo tedaj, kaj je Vodnik, kterega spomin vsak hvaležni rodoljub danes ponosno obhaja, pred 60 leti o svojem narodu in njegovem jeziku pripovedal. To-le so njegove besede:

Stare reči so tudi nove tistim, katerim so neznane. Zatorej bodem popisoval, od kod krajnski jezik inu zarod pride, inu od nekidanih časov začel.

Krajnci so en odraslik velikiga slovenskiga naroda, kateri zdaj prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzliga morja v Moškovii skuz 400 milj široko, inu od pemskiga noter do dežele Kamčatka na konec moškovitarskiga cesarstva še čez tavžent milj na dolgost. Skorej vse ljudstva v tim prostori so Slovenci; to je, Krajnci, Slovenci, Hravatje, Dalmatini, Bosnjaki, Slavonci, Slovaki, sèm ter kjè po Turškim inu Ogerskim; ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so Pemci, Moravci, Polci, Pomurjani, Lužici, Vandali, Vendi, Litavci, Leti inu neizmirjena prostranost moškovitarskih prebivalcov po Moškovii, Severii inu na meji Tartarie. Ti vsi imajo sploh ime, de so Slovenci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč, slovenski jezik.

Od kod te ljudstva pridejo, kaj so nekidaj bile, nimajo zadosti starih popisavcov. Narbolj jih jezik razodeva, kaj inu od kod so oni.

Slovenski jezik je v pervih ali koreninskih besedah nekaj podoben armenskimu inu perziškimu. Še bol so si med seboj podobni, gregski, latinski, nemški inu slovenski. To pokaže, de so ti rodovi nekidaj v narpervih časih skup rojeni notri v sredi Azie. Počasi so Gregi, Latini, Nemci inu Slovenci se ven iz Azie v Evropo širali, inu Armence inu Perse v Azii popustili. Mati jih je odstavila, oni so iz zibeli ustali, inu govorit začeli.

Kadar so Slovenci iz Azie svoje zibeli ven šli pruti Evropi, niso bili sami, temuč je bila še le osnova štirih velikih jezikov ukup, to je, Gregov, Latinov, Nemcov inu Slovencov.

Počasi so več po sveti vidili, rodove gmerali, rodovi so med seboj blebetali inu se v besedah eden od drugiga dalšali; tako dolgo, de je jezik štiri velike verhe pognal: Grege, Latince, Nemce inu Slovence. Timčasi so divji okol hodili, od lova, od sadja inu zeliš se živeli.

De so ti štirje verhovi iz eniga jezika, sam jezik razodeva; postavim Slovenec reče: mati, Nemec mutter, Latinec mater, Greg meter; mi pravimo: miš, Nemeč maus, latinec mus, Greg mys; tako tudi: kluč, schlüssel, clavis, klys; jajce, ey, ovum, oon; sedím, sitze, sedeo, hiseo; nov, neu, novus, noes; inu tako naprej silno dosti drugih besedi.

Gregi inu Latini so bližej poldne ostali; Nemci inu Slovenci so bol pruti polnoči od sonca naprej derli, inu se v sedajnih sojih deželah vstavili, živino pasli, čede varovali inu zverine morili.

Počasi so zemlo perpravili za stanovitno prebivališe inu za nive; polsko delo se je začelo, z delam hiše, s hišami zemle, last, pravice, oblast, kralestva, inu bolj uravnano zaderžanje. Še dan današni vidimo, de človeški rod čedalje bolj v hribe leze, gošo trebí inu rodovitno zemlo perdeluje.

Gregi inu Latinci so per sred-deželnim morju pruti poldne ostali: Nemci inu Slovenci so v bol merzle gojzde pruti polnoči svoje čede gnali; počasi se v jeziku ločili inu sledni svojiga sebi naredili. Od tod pride, de v dostih besedah enakost imamo; mi smo namreč ene, dosti bližne žlahte, inu ne smemo prepira imeti, sebi lastiti, inu si oponašati v tem, kar je mati obema za delež pustila.

Nemec je pred Slovencam v Evropi naprej tišal, inu še zdaj od Azie dalej stojí; Slovenec je zadej ostal, inu je po teh deželah, katere smo unidan imenovali. Nemec pomeni toliko, kar mutec. Slovenec ga ni zato mutca imenoval, kakor bi neznal govorit, ampak zato, ker ga ni zastopil, inu je bil Slovencu, kakor mutast, po tem, kader sta dal časa razločena živela inu sledni svoj jezik razločila. Slovenci pak so se tako imenovali, ker so se med seboj zastopili, inu si lahko eden drugimu slovo ali besedo dajali, zakaj slova med vsimi drugimi Slovenci pomeni besedo.

Nemec inu Slovenec narazen ločena inu v sojih krajih ustanovlena sta začela zemlo obdelovat, orat, kopat, sejat, sadit inu sta postala zemlaka.

Ako prašaš, kdaj se je to godilo; porečem, de nevem števila let povedat, ampak še enkrat opomnim, de jezik nas razodeva, ktera mati nas je rodila, koliko je hčér imela inu kako so sestre dalej zarodile.

Zdej pridemo na same Slovence, kateri se al od slovo inu slovesa, ali pak od selenja inu preselovanja tako imenujejo; nemorem prav za terdno reči, zakaj nisim bil takrat zraven, kader so jeli to ime sebi dajat.

Druge ludstva so jih drugače imenovale. Latinci inu Gregi so jim rekli, de so: Sarmati, Jasiki, Roksolani, Bastarni, Amaksobi, Metanasta, Venedi, Limiganti, inu več drugih imen.

Od Slovencov so rimski, gothiski inu gregiski pisavci pisat začeli pred pol drugi tavžent letmi, de prebivajo uni kraj Donave notri do zmerzliga morja, da jih je silno dosti, inu de so se jeli iztegovat na ta kraj Donave pruti laškim morju.

Rod, kateri se je nar dalej pruti poldnevu podal, je bil krajnski imenovan, to je, nar na kraji stoječ, ker je na meji laške dežele. Krajnci smo tedej nar-krajni, nar dalej od drugih Slovencov, kateri so sedaj pruti polnoči; mi smo mejači pruti laškim.

Pervi Slovenci, kateri so lesem na kraj laškiga peršli, so bili od Rimcov Sarmati limigantes, to je, mejači imenovani; ti so lesem na kraj hodili od leta Kristusoviga 334. notri do 551. inu so bili pod oblastjo rimskih cesarjov. Po tem so še vedno perhajali, ob vodah Sava, Drava inu Mura prebivali pod oblastjo Longobardov, Avarov inu Frankov do leta 624. Od tiga leta notri do 748 so imeli lastne vojvode; inu potem so peršli pod nemške ali frankovske krale.

Iz tega, kar je do sedaj rečeno, spoznamo, de Slovenec je sploh ime vsih ludstov tiga jezika na enim prostori od pol miliona na štiri vogle mil. Potlej pa pridejo posebne imena sledniga slovenskiga roda od dežele, v kateri prebiva. Tako so Pomorjani per morji, Polci na planavah ali na poli, mi Krajnci na kraji, ker naša dežela je kraj, krajna inu meja, ali konec Slovencov pruti Laškim.

Kdaj se je to ime začelo, pisarji nič ne povejo; pervo pismo, katero Krajno imenuje, je pismo krala inu cesarja Heinriha, v katerim je Bled na Gorenskim daroval sebenskimu, zdej briksenskimu škofu v leti 1004 deseti dan maliga travna. To pismo govori, de Bled leží v deželi Krajna pod oblastjo kneza Vatiló.

Krajna je bila vender dosti popred imenovana, zato ker to darovavsko pismo pravi, de se je tako med ludmi imenovala.

Slovenci v goratih deželah so dobili ime, de so Goratani od gore. Od tod pride Koratan, Gorošci ali Korošci.

Kras se imenuje po slovensko skalovit kraj; krasina skalovita pokrajna; zatorej so Krašovci prebivavci kamenate dežele med Vipavo inu Terstam.

Zdej bomo začeli govorit od prebivališov pervih Krajncov. Pisar Prokopius pravi, de so v slabih kočah prebivali, katere so bile semterke redko sejane; mesta so bile po rimski vojski razdjane, Slovenci od močniših ludstov na tesnobo ugnani, inu so mogli v hribih, gorah inu snežnikih varnosti iskat.

Imena od hribov inu rek so še zdaj ostale, kakor so bile per Rimlanih inu Gregih; imena od mest pa so nove, zato, ker so pozniži al na podertiah popred razdjanih postavlene. Kras, Kokra, Trojane, Drava, Sava, Kerka, Kopa, Terst, Logatec, Cele, Hrušica, Pola so silno stare imena; mlajše pak so Lublana, Novo mesto, Bisrica, dosti drugih. inu niso znane per starih pisarjih med Rimci inu Gregi.

Kraj eniga prebivališa se imenuje mesto naj bode velik al majhen; ako je obzidan inu močen, je grad.

Emona je bila že razdjana, kader so Slovenci na Krajnsko peršli, inu so ta kraj, kjer sedaj Lublana stojí, Gradiše imenovali; niso namreč vedili, de to poderto mesto je per Rimcih imelo ime Emona; drugiga pa ni bilo vidit, kakor razvaleno ozidje, to je razdjan grad ali gradiše. Tako se v dosti krajih po naši deželi gradiše imenuje, kjer je nekidaj kaki grad stal.

(Dalje sledí.)

Bukve Vodniku v spomin.

Na svitlo dal C. H. Costa.

Moj razglas zavoljo bukev Vodniku v spomin je bil s tolicim veseljem sprejet, ne samo po Krajnskem, ampak po vsih slovenskih deželah, da od te straní nič več ne ovira natisa.

Iz konca so sicer grajali nekteri, da hočem našemu slovečemu rojaku v čast na svitlo dati knjigo nemško-slovensko: ali spoznalo se je, da se bodo bukve po takej poti bolj razširile, in da bi pri samih slovenskih sostavkih bila pot zaperta velicemu številu usluženih pisateljev in pesmikov, ki so sicer rojeni v slovenskih deželah, pa vendar niso v domačem jeziku tako izurjeni, da bi v njem koristili narodu; zato se nihče več ne derží perve misli, in ne morem si kaj, da bi sam sebi v zadoščenje ne opomnil odlomka iz dopisa, kterega mi je poslal izmed pervih slovenskih pisateljev nekdo. Tako se glasí od besede do besede: „Bili so, kakor sem slišal, tù in tam nekteri v skerbéh, da „bo knjiga imela kak samovoljen namen, da bo végala v eno „stran. Jez te skerbi nimam. Spoštujem Vas za možaka, ki „ne izdaja iz nikakoršne druge misli, kakor le zato, da bi „tudi mervico pripomogel v spomin rojakove slave. Tudi „Vodnik je pisal nemški, in če bo tudi knjiga imela nemške „sostavke, to gotovo ne bo narodnosti v sramoto; znanstvo „više stojí. Koliko preučenih Rusov piše angležki in fran-„cozki, in zavoljo tega slava ruske vednosti vendar nič ne „peša.“ Mnogi spisi, ki so mi uže poslani, pričajo, da moj načert ni bil napačen, in zdaj se obračam — po nagovoru mnozih prijatlov, in tudi po lastnih skušnjah primoran — k rodoljubim bravcom in bravkam, naj primorejo z obilimi naročili, da bo knjiga tudi v zunanji obliki vredna Vodnika.

Naročnine gotovo ne bo čez en goljdinar, in plačevala se bo, kadar se bodo bukve prejemale. V bukvarnicah bo cena precej poskočila. Čisti znesek se bo podaril gospod dr. L. Tomanovi denarni zbirki za Vodnikov spominek.

Kar se tiče zunanje oblike, naj opomnim, da bo knjiga v četertini z latinskimi čerkami tiskana; spredaj bo stal Vodnikov jako podobni obraz, na koncu njegovo življenjopisje, ki si ga je naredil sam, rokopisno tiskano, in muzikalna doklada, ki jo je zložil gosp. Kamilo Mašek. Vès obsežek bo imel tri razdelke.

I. razdelek. O Vodnikovem življenjopisju.

Životopisni odlomek, spisal izdatelj. — Vodnik in njegov čas, spisal gosp. Peter Petruzzi, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani. — Vodnikove zadnje ure, spisal gospod dr. H. Costa, c. kr. colni direktor v Ljubljani. — Vodnik slovenski pisatelj, spisal gospod Franc Metelko, c. k. prof. v Ljubljani. — Vodnik in slovenščina, spisal gospod Franc Malavašič, zdravnik v Ljubljani. — Vodnik starinoslovec in zgodovinar, spisal gospod August Dimic, c. kr. financijalni koncipist v Ljubljani. — Vodnikove „Novice“, spisal gospod dr. Bleiweis, c. k. prof. v Ljubljani. — Vodnik in Valvasor, spisal gosp. Anton Jelovšek, c. k. ingrosist deržavnega računstva.

život obnemore, kakor da bi bil stepen i. t. d. Včasih se hripavnemu pljuča unamejo, otroke božjast popada itd.

Kaj je to bolezen to zimo v naše kraje prineslo in zakaj je tudi drugod zlo razširjena, nobeden ne vé. Tukaj je, in varovati se je treba, da ji ne zapadeš po nečimernem prehlajenji, če bi ji bil morebiti brez tega ušel. —

Večidel hripka ni nevarna, vendar bolezni nikoli ne zanemari! Marsikterega je že spravila pod zemljo.

Poglavitne zdravila so, da se na gorkem deržiš, merzlega ne piješ, se močnih (vinskih) jedíl in pijač varuješ; kakor hitro te mrazi, se v posteljo vležeš in dobro spotiš popivši skledico gorkega bezgovega čaja (tê-a), kteremu se s pridom pridene bezgovega soka (zôlzna). Za navadno pijačo se prileže voda lipovega cvetja ali pa ječmenova. Če te kašelj nadlegova, je dobra mandeljnova voda, ktera se naredí iz kakih 12 sladkih mandeljnov na poliču vode in se zavolj podobe z mlekom navadno mandeljnovo mleko imenuje. Če človeka v persih bode, pomaga včasih goršična (ženofova) moka, v gost sok podelana s toplo vodo, in položena na kožo tistega mesta, kteri bolí, tako dolgo, da zlo peče in naredi rudečo liso; namesto tega obliza tudi hren dobro storí. — Če pa so bodljaji huji in sploh vročina huda, pošlji po zdravnika, da sam ne zanemariš bolezni.

Slovenski jezik in slovenski národ.

Spisal Valentin Vodnik.

(Dalje.)

V gradiši se je ta mestija začela Luba ali Lublana imenovat, ker je na lepim inu lubim kraji, per vodi inu per poli ležijoča. Dolenci še dan današni v več krajih pravijo Lublena, ne Lublana, de si lih je Lublana tudi prav, od besede: lublam, to je, za lubo rad imam.

Od lubiga prebivanja pride več imen, kakor postavim: Lubel, Lubno, Luben na Štajerskim, Lublin na Polskim, Lublinic v Silezii.

Mesto Krajn je bilo od Rimcov imenovano: Santikum; tukaj so knezi cele Krajne sedež imeli, zatoraj so mu Krajnci s posebno zastopnostjo ime Krajn dali, inu je bilo terdno obzidano, tudi od obeh visokih bregov, Kokre inu Save pred sovražnikam varno.

Slovenci so tudi na Štajerskim terden grad imeli, kateri se noter do danes imenuje slovenji Gradec; za razločik od ene druge terdnjave per reki Mura, to je: nemški Gradec, kateriga je nemški cesar Karl Véliki zidal.

Majnši gradove inu taborje so v več krajih imeli, kakor tudi straže zuper sovražnike, od kodar se vas Stražiše pravi, ker tam so čuvaji inu straže stali, de bi za zgornjo deželo inu mesto Krajn čule.

Zvunaj Krajnskiga je dosti slovenskih imen, kar pomeni, de še tam Slovenci prebivajo, al de so nekidaj prebivali; take imena so: Gorica, Oglej, Lipica (Leipzig).

Vseh krajev ni mogoče razločiti, od kod imajo svoje imena; nekatere so od Nemcov prevernjene, nekatere imajo stare slovenske imena, katere se zdej ne zastopijo, zvunaj le od taistih, kateri se na slovenskiga jezika nauk s pridam podado.

Dan današni je dosti nezastopnosti v krajnskim jeziku le zato, ker ne vemo, zakaj so nekidaj kraje s takim imenam imenovali, kakoršno sedaj imajo. Kateri bode dobro pregledal slovensko navado, bode najdel, de nikol niso Slovenci brez nič imena krajem, hribam inu vodam perkladali; ampak vse imena kako lastnost pomenijo, katero ta ali uni kraj ima.

Kateri bi rad krajnskih imen pomenik zvedel, more na moškovitarskiga jezika znanje se podat. Krajnski jezik je moškovitarskimu narbolj podoben; bolj, kakor vsem drugim slovenskim izrekam. Moškovitarji so dosti besedi ohranili, katere so se per nas pozabile inu iz navade peršle.

Stari bukviški jezik ima veliko podobnost s našim krajnskim. Bukviški se taisti imenuje, v katerim so bukve od nekidaj pisane. Čerke niso latinske, ampak cirilske inu glagolitske; to je: stare slovenske. Te imajo podobo s grekiskimi. Tukaj v Lublani se najde več sort bukev tiga bukviškiga jezika, so namreč mašne bukve, sveto Pismo, brevirji, besediša, pesme, druge pisanja inu grammatike, to je: jezikov navuk, od kateriga bomo drugikrat več govorili, naše krajnsko pomanjkanje bogatili, inu po bukviškim popravili, kar smo se od stare korenine na stran zašli.

Popred moremo govoriti od navad inu lastnost nekidanih Slovencov, de bomo počasi perpravleni zastopit, kar se bode od njih jezika reklo.

Prokopi piše, de Slovenci so bili sploh veliki, močni, inu rudečkastih las.

Do sedaj se je še dosti vunajnih rodov permešalo inu krí se je presortala; zatoraj se najdejo med nami ljudje majhne postave inu černih las.

Krajnci so še zdaj veči del visoke postave, terdni, rujavi, inu rumene lase imajo. Na ravnim je dosti černih, po hribih so bolj rujavci, inu pruti Laškim se rumena brada inu rumeni lasje bol v černe zgublajo, zakaj na Laškim černa dlaka kraluje.

Slovenec se tudi na višnjevih inu plavih očeh pozna; Lahi pa černe oči imajo.

Škoda je, de Krajnci skloniv ne hodio, ker so vunder lepe, iztegnene postave. Gerdo je vidit, de se čeden, lepo izrašen človek dve gube derží, gerbo nosi, glavo med pleča stiska inu berglasti hodi kakor lena kreta.

Hravatje se še dandanašni lepo po konci nosijo inu kažejo, de so junaki čiste ravne rodovine.

Naše krajnsko ženstvo se veliko lepši nosi kakor moštvo; tako, de se smejo moški sramovat, katere dostikrat vidimo, de hodijo kakor gebe, katerim se nič ne perleže.

Vunajno fletno deržanje je znaminje notrajniga ravniga duha; lenarti hodijo kakor pokleke.

Sedaj bomo govorili od lastnost, katere so Slovenci znotraj v duhu imeli. Od nekidaj so čutili svojo moč, inu so se sovražnikam serčno branili. Večkrat so bili premagani, al nikol niso zgubili prave lubezni pruti svoji domovini. Še današni dan svojo lastno deželo silno lubijo, inu so perpravleni, se za njo potegnit, ako bi jo sovražnik požreti žugal.

Noben Slovenec ne zapusti rad tih svojih, rajši je domá; težko ga je spravit, de bi šel na ptuje prebivat; slovenska lubezen pruti domu je dostikrat prevelika, de neradi gredejo v šold, ne kakor Nemci, kateri na leta v soldate hodijo pod ptuje krale. Krajnec pa ne gre drugam pod orožje, kakor le za domače dežele.

De so Krajnci serčni v boju bili, inu de so še sedaj, ni treba dvojiti, ker se ve, kako serčno so nekidaj se čez Turka bojovali. Ob sedajnim časi pa oficirji Krajnce hvalijo, de so narboljši soldatje, kader se enkrat pervadijo.

Po Kristusovim rojstvu v leti 595 je en kan Avarov, nekiga sovražniga ludstva, Slovence premagal, inu je slovenskimu knezu Lavrita zapovedoval, da se mu ima podvreči; al ta je unimu odgovoril rekoč: „kateri človek pod milim Bogam je v stani nas premagat? Mi smo vajeni ptuje dežele pod se spravit, ne pa naše lastne zgublovat. Premagovali bomo, dokler bode kej vojske inu kej meča na sveti.“

Slovenci niso med kerpkostjo inu med grozovitnostjo zadosti razločka delali. Katere so premagali, so jih tudi nevsmileno deržali. Na kol so natikovali sovražnike, oserčje iz trebuha ulekli, počasi morili, iz glavne čepine kozarce

za pijačo narejali, sovražnike gerdo zasmehovali, dokler niso bili po podučenji bolj razsvitleni.

Eniga izgovora so sicer uredni, zakaj tudi sovražniki so tako z njimi nasproti ravnali. Al vunder so bili večidel sovraženi inu poterti, kakor hitro so peršli sovražnikam v pest.

Kader je slovenski vojšak Samo ponudil perjaznost Dagobertu, frankovskimu kralu, piše Fredegar, de je Dagobert rekel: „Mi smo kristjani, božji služabniki, mi ne moremo s pesmi perjaznosti imeti.“ Na to mu je pustil Slovenec Samo za odgovor dati: „Že velja! če ste vi božji hlapci, smo mi božji psi; vas bomo tedaj brez prenehanja popadali inu tergali; zakaj vi ne nehate zuper božjo postavo delat.“

(Konec sledí.)

O izdaji Vodnikovih pesem.

Spisal Hicinger.

Osoda mož, ki so za svoj narod ali za svojo domovino kaj posebnega storili, si je rada enaka v tem, da so v življenji, zlasti proti koncu življenja, malo spoznovani, po smerti pa, in včasih še le pozno po smerti, se zopet oživlja njih slava, in stavijo jim drage spominke. — Kako se je godilo domoljubu Valvazorju, slavitelju kranjske dežele, na njegove stare dní? smé se reči, kako se mu godí še zdaj! Umreti so ga pustili naši predniki sred stiske in potrebe — po smerti so mu postavili slaviven kamen. In zdaj? se ne vé, kje da je njegov grob: ali v Kerškem ali v Medii pri Kolovratu? in rojen Slovenec ga dela — koga? — protestanta (v Wien. Kirchenztg. št. 94)!!

Enaka je z Vodnikom. Kako je bil konec svojih dní zad devan, ni lahko govoriti; vendar je on pel v „Ilirii zveličani“, v spričevanje ljubezni do domú in cesarja, pa ne do ptujega silnika, temuč do starega očeta Frančiška:

Vindisa, Vindona
Slovenski ste ble,
Na Nemcih Slovencu
Je Vindec ime.

Tam vedno zidali
Habsburski so grad,
To prosto vozili
Do morja zaklad.

Od stariga debla
Kdo hče me ločit,
Dok sila francoska
Ni mogla odbit.

Izbudi se pesem
Očišenih vust,
Od Oča Brancíška
Vsim dat je okust!

Prisvetli, dobrotni
Po Rudolpu vnuk,
Ti vstaviš pravico,
Besedo in vuk.

Narave slovenske
Oživleni kal,
Bo cvetjom in sadjom
Cesarstvo obdal.

Vsa ta pesem ima v pervem spisu 25, in v drugem pa 36 odstavkov. In po smerti? Spominek mu je postavljen na pokopališu, za drugi spominek se nabirajo in prinašajo doneski, nabira in pripravlja se album. Pa njegovi nabirki za slovnik bodo komaj čez trideset let, vmes med nabirki sedanjih rodoljubov, zagledali svetlobo. In — njegove pesmi, ki jih je bil že sam pripravil za nov natis, vender niso še mogle priti na svetlo, so šle po njegovi smerti pod kladvo: „Wer gibt mehr?“ „zum ersten?“ i. t. d. in zopet v drugič pod kladvo; in ko bi bile imele pozneje zagledati luč, je nekdo z negodno in nepopolno izdajo prehitel in odvernil dobro, za natis pripravljeno delo. In zdaj? se pomenkvamo zopet za izdajo, in za obliko izdaje ondi, kjer nič ne opravimo, in ondi ne, kjer bi kaj opravili; in pretresamo obliko in obliko, ko še ne vémo dosti, kakošne da je Vodnik sam rabil, in s tem izdaje gotovo ne pospešujemo. Zastran nove izdaje namreč, ktera se sicer ne odpoveduje, pa tudi nič ne ponagluje, bo treba poprej druzih razgovorov, ne samo o oblikah.

Pa ravno, kar se oblik tiče, sem v stanu nekaj odkriti, ker mi je po posebni sreči (za ktero se imam gosp. Kastelcu zahvaliti), mnogo prišlo pred oči; mislim, da po takem ne bo veliko prebiranja ostajalo. Vodnik, se mora pomniti, je pozneje mnogo drugač pisal, kakor pa se nahaja v njegovih „pesmih za pokušnjo“; njegova pismenost (gramatika) ima v sebi vodíla, ki od sedanjih slovniških naukov niso toliko oddaljene, njegovi pozneji spisi pa se sedanjim oblikam še bolj bližajo, dasiravno si on sam ni povsod enak. Pojdimo po versti.

Zastran sklanjanja moških imen Vodnik piše (v pismenosti str. 18): „Nektiri naši Slovenci delajo tudi storivnimu padežu edinjiga konec z om, kakor: z rakom, z očetom.“ V pisanji sicer on te oblike sploh ne rabi; vender nahaja se v „Ilirii poveličani“ v dvojnem spisu oblika cvetjom in sadjom, in sicer v storivniku še brez priloga s, enako nekterim novim pisavcom, kakor se je zgorej pokazalo. In reči bi se smelo, da je Vodnik to obliko močno terdil. Jez imam pismenost, ktero je, kakor se kaže, neki priden njegov učenec mogel imeti v rokah, zakaj polna je pisanih opazk, ki prav na Vodnika opominjajo; in tukaj nahajam skorej povsod obliko am z olovnikam prepisano v om; to slovnico sem sicer na starinskem tergu kupil še leta 1828, ko se je za obliko om še komaj kdo zmenil (gosp. Metelko jo je omenil v svoji slovnici str. 174, pa se ni terdo gnal za-njo). Tudi v pismenosti ima Vodnik sam: mahoma in strahoma, zraven mahama, tihama (str. 110).

Zastran sklanjanja ženskih imen v dvobroji piše Vodnik (v predgovoru str. V): „Dvojstni ženski konec *i* zreči brezglasno, kakor brezglasen *e*. Ta konec je tudi na Gorenskem blizo Šmarne gore navaden. Dalmatin ga ima v Rutnih bukvah, pa ga piše z *e*. Boljši bo *i* zavol manj pomote, in če ga per imenih stavimo, dajmo ga še glagolam.“ Vender v dvojnem spisu „Ilirije oživljene“ se nahaja drugač kakor se je vidilo zgorej: „Vindisa, Vindona slovenski ste ble.“

Pri sklanjanji moških imen s končno vmehčano tihnico Vodnik sicer ne dela razločka memo druzih s terdo končno tihnico; vendar v spisu ljudske pesmi od „Ravbarja“, ima: „Baša hodi o potoci“; in v pismenosti vidim popravljeno z olovnikom: v Bohinji.

Od prilogov srednjega spola Vodnik piše (v pismenosti str. 39): „Dolenci ino en del Notrine dežele delajo množni sredni spol s koncam *a* v imenovanimu in toživnimu; v timu so drugim Slovencam podobni, Gorenci pa Laham, ktiri pravio: *belle poma*, *lepe jabelka*.“ Dalje piše (ondi str. 45): Dosti njih pa sklanjajo vženskim po podobi *lep*, rekoč: *lepša*, *lepše* i. t. d. V njegovih spisih se ta oblika tudi v časih zagleda, na pr. gorša zaveza, ljubša je hladna dobrava; v pismenosti pa se kaže popravljeno: lastna imena, lepa jabelka.

Kaj pa konec ega? se mar tudi ta najde kje pri Vodniku, kakor pred slepo kuro zerno? Res! da tako; saj ta zgled mi je prišel pred oči v spisu ljudskih pesem: „Kdor jo doteče, tega bo, tega bo;“ in zopet: „po čem vi raje prodate?“ in zopet v pesmi „cvetje“ zavpijejo mati: Lih tega nikar.“ V pismenosti (str. 60 in 61) se namreč le bere: tiga, timu, čim. Pa kaj bi se kdo ne ozerl na perve spise Vodnikove? „Zadovoljni Krajnec“ kaže v pervem natisu (v P. Markovih pisanicah l. 1781), kakor sploh vsi tedašnji natisi, tudi evangeli l. 1772, skozi in skozi obliko ega, tako da je tista pri Vodniku stareja in oblika iga pa novejša, blezo po Japeljnu ponovljena iz Bohoriča in druzih sledečih pisavcov. Tukaj je izgled iz „zadovoljnega Krajnca“:

V vsakemu lejtu jest žajnem pšenico,
In ajdo; lan sejem za lepo tančico.
Špehove jest žgance zravn kislega zela
Štemam, kader pridem od teškega dela.

Ne bila bi tedaj takošna skaza, če bi se Vodniku dala zopet ta njegova izvirna oblika. (Konec sl.)

---

*

List 7.
Tečaj XVI.

NOVICE
gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo **vsako sredo** po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 40 kr., za pol leta 1 fl. 50 kr., za četert leta 55 kr.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 40, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četert leta 1 fl. 10 kr.

V Ljubljani v sredo 17. februarija 1858.

Pregled lanskih pridelkov v našem cesarstvu.

V spodnjem Estrajhu so pretečeno leto ozimine kakor tudi jarine ne samo obilo temuč tudi prav dobre pridelali. Opresnina ali okopovina, to je, krompir, korenje, zelje, repa in pesa se jim zavolj prehude vročine poleti ni po željah obnesla; miši so jo sèm ter tjè tudi desetinile, vendar se zamore reči, kar je je menj, je dobra. Senó, otavo in deteljo je suša zlo zaterla, zato so pa tudi v teh krajih klaje le srednjo mero ali pa celó malo nakosili, in po tem takem so mogli precej živine poprodati. Vina so dosti in prav dobrega pridelali; tudi sadje se jim je obneslo bolj kakor marsiktero drugo leto.

V Salcburškem se je lansko leto ozimine menj pridelalo kakor predlanskem; jarine so pa obilo in prav dobre naželi. Tudi opresnina se jim je precej dobro obnesla; ravno tako so tudi klaje obilo nakosili, da jim ni treba živine prodajati. Tudi sadja imajo, kar ga za svoje potrebe potrebujejo.

Na Tiroljskem je bila ozimina sploh dobra, v Vorarlberškem in pa v spodnji Inski dolini večji del pa prav dobra. Jarina se ni tako bogato obnesla, vendar le je, kakor provijo, tudi dobra. Opresnine so Tiroljci in Vorarlberščani povsod obilo pridelali, posebno veseli so pa, da ni bilo v teh krajih krompirjeve bolezni. Merve so nakosili po vsi deželi le srednjo mero, uzrok temu so bili pa stanovitni spomladanski mrazi in večkratne slane, poleti pa predolga in huda vročina. Vina so tudi še precej pridelali. Jagoda je bila na Tiroljskem tako dobra in sladka, da ni bilo boljše želeti. Česar so pa Tiroljci nar bolj veseli, je to, da tertna bolezen precej pojema, in če se bo prihodnjič tako zmanjševala, bo tiroljsko deželo kmali zapustila. Sadja je bilo v nekterih krajih na kupe, v nekterih pa le srednjo mero. —

Na Štajerskem je bila letina večidel na vseh pridelkih slaba. Le ozimina, razun pšenice, se je v enih krajih Brukške okolice dobro obnesla. Jarine so pa okoli Gradca in Marburga le srednjo mero pridelali. Samo okoli Bruka je bila veliko boljša kakor drugod. Opresnine niso letos Štajerci dosti pridelali, krompir jim pa vendar ni tako gnjil kakor poprejšne leta. Senú, posebno pa otave in druge piče so nakosili sploh prav malo, zato so pa tudi mogli veliko živine poprodati. Vina so pa prav obilo in pri tem tudi prav dobrega pridelali. Tudi sadje se je na Štajerskem obneslo, da so ga zadovoljni.

Na Koroškem je bila pretečeno leto slaba letina; ozimine in jarine žita so bile borne, opresnine srednje; senú, otave, detelje, z eno besedo klaje za živino so prav malo nakosili; zato so bili primorani živino, ktere niso mogli čez zimo prerediti, tudi po niski ceni prodajati.

Na Krajnskem je bila letina sploh ta le: Ozimina, razun pšenice, s ktero so se po celi deželi jako hvalili, se zamore komaj dobra imenovati; jarine žita so bile pa skorej slabe imenovati; opresnine pa še skorej slabeje. Krajnci so senú in detelje malo nakosili, otave pa skorej nič, zato morajo veliko živine poprodati, kar je čez zimo prekermiti ne morejo. Vina pa in sadja so precej pridelali. Lansko vino je posebno dobra kapljica.

Na Primorskem. V Goriški okolici je bila letina kar ozimino zadeva, prav bogata; žita se je obilo in prav dobrega naželo, posebno pšenica je bila tako plenjata, da že dolgo ondašnji prebivavci take ne pomnijo. Jarino je pa, kakor po več krajih, tudi okoli Gorice presilna suša vzela. Turšica se je bila večidel na peščenih njivah posušila, in še na dobrih in ilovnatih njivah so je komaj tretjino pridelali. Ajde se je srednjo mero naželo, in skorej bi djal tudi tretji del od drugih boljših let. Rajža so pa obilo pridelali. Krompirja so Goričani dokaj pridelali, in ga imajo tem več, ker ga je gnjiloba popolnoma popustila. Ohrovta, zela in repe je bilo srednjo reč. Senú in druge klaje za živino so precej nakosili razun otave, ktere okoli Gorice nimajo. Po tem takem kmetovavcom v teh krajih živinske klaje ne primanjkuje, da bi mogli zastran tega govedino in druge baže živino prodajati. Le vina so v tej okolici malo malo pridelali. Tertna bolezen se je bila letos po nogradih po širokem in dolgem razširila in je goriškim vinogradnikom in bližnjim sosedom terto močno posmodila, da so tudi menj vina pridelali kakor leta 1856, in še to, kar ga je, ni prav dobro. Oljka se je pa veliko boljše obnesla. Tudi sadja ni premalo bilo.

(Konec sledí.)

Slovenski jezik in slovenski národ.

Spisal Valentin Vodnik.

(Konec.)

Od grozovitnosti Slovencov je peršel pregovor med Avarcimi, de Slovenec ni človek.

Pa so tudi Avarci gerdo delali s Slovencam, kader so ga premagali, ga v sužnost spravili; tako de ime Slovenec je per njih ime sužniga bilo.

Od tiga ponižanja pride, de Slovenci so nezauplivi, inu de radi za ušesami nosijo svoje skrivnosti, inu de tudi za dobroto ne marajo, kader se jim skaže, ker se bojé, de bi kaj nevarniga za tako dobroto zadaj ne tičalo. Zlasti ne zaupajo ludem drugiga jezika.

Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred ptujimi. Teško bode Nemec zvedel na tanko, kaj Slovenec misli, al kakšne ima navade.

Pokorni inu uboglivi so sicer dosti radi; al vunder ne marajo, da saj v aržeti figo pokažejo.

Slovencam tudi očitajo, de se radi moštujejo za prejete krivice; inu res je, de so menili, de to je mošku, kader se moštuje, inu babje, ako se hudo s hudim ne poverne; al te reči so peršle od tiga, ker so jih sovražniki nasproti dražili.

Prokopi piše, de Slovenci niso ne hudobniga, ne golufivega nagnenja. Večidel so pošteni, inu tudi pruti ptujcom dobrotlivi.

Te dni je eden rekel, de krajnskimu jeziku besedi manka, de je ubog; pa to ni res; krajnski jezik je sam na sebi bogat, le ludje so revni na besedah,

zato ker premalo spomina imajo na to, kar jih je mati učila.

Slovenci so dostikrat kaj kriviga sturili iz kakiga dobriga namenka, postavim, so jestnine vkradli, de so popotne gostovali, zato, ker niso imeli prave luči od zapisanih postav. Krasti, to je, očitno ropati niso za hudobno čislali, kakor dan današni Volahi inu Čiči menijo. Tatvino so za pregrešno imeli; zato, ker je skrivna, tajna ali zatajena.

Nekidaj je bila zakonska zvestost med Slovenci na Krajnskim tako velika, de se je ime te sumnivosti skoraj zgubilo. Možje niso bili sumnivci nad zvestostjo svojih žen, inu žene niso bile sumnivke; te sorte hud sum je bil redek med ludmi. Zatorej je sumnivost, sumen biti ali sumniti tako malo v ustah bilo, de se je v mestih zgubilo, inu so začeli po nemškim ajfranje imenovat, ker pravo staro krajnsko besedo redko po kotih krajnske dežele sjano najdemo. Vender še dan današni tukaj v Lublani pravijo: na tiga sum (verdacht) letí.

Slovenci so se nekidaj med seboj ljubili, kuševali inu objemali, kader so eden drugiga srečali. Krajnec pozdravi svojiga soseda, kader mu v roko seže, inu reče: Bog te sprimi!

Ta navada more silno stara biti, zato ker beseda te perjaznosti pride od sperjemanja. Perjaznost stara beseda, tedaj tudi sperjemanje kaže veliko starost od nekida, ker perjaznost je od perjemanja.

De se dan današni več ne kušujejo, so morebiti nad tem krivi nekateri tesni nauki hudo-sumnih ludi.

Navada je bila, de nekateri so bili med seboj posebni perjatli, inu take perjatle je mašnik v cerkvi žegnal inu zvezal, de je perjaznost bolj deržana inu močna bila.

Zakonska lubezen je bila nepremakliva, stanovitna inu popolnoma zvesta. Od tega morebiti pride, de današniga dneva malo vemo, kaj se pravi nad ženo sumen biti, zato ker ni bilo perložnosti hudo sumniti nad zvestimi ženámi.

Slovenci so radi ptuje pod streho jemali, inu jih gostovali. Vse božje službe so bile med drugimi šegami tudi s gostariami obhajane; notri do današnih dnevov so imeli gostovanje per shodiših, sejmih inu ob velikih godovih. Sleherni ptujec je bil gost; vsakiga potujiga so s častjo prejeli; njih dobrota pruti popotnim je bila taka, de ime ptujga inu gosta je bilo vse eno; sledni od drugod prideoči je bil gost, v gostje vzet; inu ako bi kdo ne bil popotniga gostoval, so mu sosedje hišo z vsim premoženjam požgali. Helmoldus piše od Slovencov, de nobeno ludstvo na sveti ne gostuje tako rado, kakor Slovenci.

Beseda: gost je enaka latinski: hospes ali hostis, inu nemški: Gast. Učeni možje so davno pred nami skazali, de Latinci, Nemci, inu Slovenci ne kradejo eden drugimu besede, temuč de so med seboj bratje ene silno stare matere, katera jih je v Azii med Persiani inu drugimi ludstvami rodila. Če so dalej narazen šli, bolj se je ločil jezik med nimi; same koreninske besede imajo še nekaj stare podobnosti. Zatorej je neumno jezikam tatvino očitat, ampak je treba vediti, da naši europejski jeziki tudi s perskim inu hebrejskim staro žlahto, inu nekaj podobnosti kažejo.

Pervi Slovenci na Krajnskim so bili pod oblastjo rimskih cesarjov; potle so jih pod svojim jarmam imeli Hunni, Goti, Franki inu Longobardi; vunder je ostalo med Krajnci nekaj starih navad inu postav. Svojih lastnih kralov niso imeli, temuč samo ob časi vojske so eniga za poglavitniga vojvoda zvolili, na kteriga so zaupanje imeli. Beseda kral pride morebit od besede kraj, kakor bi otel reči, ta človek, ima en kraj ali eno pokrajno v oblasti, zatorej je on krajel ali kral.

Drugi gospodje so se imenovali knezi. Knez je dandanašni al fršt al en graf. Od tiga so še sedaj imena, postavim vas Knežjak na Pivki, knežnek ena senožet per Radolci, inu stara pesem od Marka kneza.

Krajnci so pisat znali, preden so bili ločeni od Slovencov na unim kraji Donave, inu lesem blizo laške dežele peršli; zato ker imajo enako besedo povsod; Krajnec pravi: pisati, Pemec psati, Polec pisač, Moškovitar pisati.

Beseda: pišem je silno stara, inu kaže, de je od takrat, kader še niso čerk imeli, ampak so le malali svoje misli. Še sedaj Krajnci nekaterem malanim rečem pravio, de so pisane; postavim, pisan prepert, pisano krilo.

Slovenci imajo dvoje čerke, ene se imenujejo: bukvica, druge kjurilica; bukvica je v navadi per Slovencih ta kraj Donave; kjurilica uni kraj Donave.

Učeni se prepirajo, katere čerke teh dvojeh so stariši. Jez menim, de se zastojn trudijo, inu de na tim ni dosti ležeče. Ako je prepir, se lahko zastopi, de nobeden za resnico ne ve.

Kar zares vemo, je, de vsi Slovenci so nekidaj iz perviga besede inu misli po podobah pisali; obraze od ludi, zverin inu drugeh stvari narejali, inu po takih namalanih znaminih spominu pomagali.

Navada besede malati je bila po celim sveti, preden so bile čerke znajdene.

Od tiga pride, de smo v besedi: pisati vsi Slovenci enaki; al ker so čerke bolj noviga znajdenja, zatorej čerke vsi enako ne imenujejo. Čerke so potle znajdene, kar so se slovenski rodovi razdelili.

Krajnec pravi čerka, Polec littera, Serbec pismik, Hrovat slovo, Čeh inu Moškovitar slova.

Krajnci so tedaj občasi njih prestopa čez Donavo pruti Laškim brez čerk bili, inu so le s podobami pisali, to je malali.

Malati pravijo vsi Slovenci, inu Moškovitarji molovati, ali pa: živopisati. Al je od nemškiga vzeto al so Nemci od nas to besedo vzeli, ni mogoče skazati; priče so pomerle. Morebiti je malati bolj slovensko, kakor nemško. Zakaj malam se zna reči, de pride od maliga, kakor bi rekel: jez malam, to je na malim pokažem; na majheno podobo denem; v malim načerkam, kar je na sebi veliko.

Pred poldrugo sto letmi je bil en mašnik v Teržiču na Gorenskim, kateri je po glagolitsko mašo bral.

Glagolitski jezik je nekidani čisti slovenski jezik. Sedaj ga noben Slovenec popolnim na tanko ne zastopi; vunder je tak, da bi se ga v kratkim vsi Slovenci lahko zastopiti navadili, ako bi se duhovno opravilo po njem imelo.

Kdo inu kdaj je glagolitske čerke znajdel, se na tanko ne ve. Modri možje so te misli, de per eni glihi pred trinajst sto letmi so bile znane, to je, okoli petiga stoletja po Kristusovim rojstvi; zakaj čez sto let po tim so se Hrovatje zavezali, de nečejo zuper Kristjane vojsko pelati, inu so rimskimu papežu s lastno roko pisano oblubo v roke podali.

Okol devetiga stoletja kerščanskiga števila so misionarji Slovence k veri preobračali, so pisanje inu branje bolj vterdili, inu slovenski jezik perpraven delali za duhovske bukve.

Ob tim časi je bilo prestavleno sveto pismo v slovenji jezik, kakor ga še sedaj imamo v Lublani v škofiskim bukviši, natisneniga na Moškovitarskim v mesti Ostrog v leti 1581, s cirilskimi čerkami.

Zlasti se je perzadel vero inu jezik pogmerati grekiski mašnik Konstantin, kateriga so kristjani Cirilus imenovali. Od tiga Cirila so cirilske čerke, katere so po celi Moškovii še današni dan v navadi.

Ciril inu drugi pomagavci so prestavili mašne inu druge duhovne bukve v slovenski jezik; čerke so naredili grekiskem podobne; s takimi bukvami je šel na uni kraj Donave, tam je bil za škofa postavlen v Moravii; inu cirilske čerke so se vterdile tako, de jih skoro vsi Slovenci današni dan imajo, kateri so grekiske vere, to je Staroverci,

Dalmatini, Hrovatje inu Bosniaki jih poznajo inu zraven glagolitskih hranijo, karkol je njih Starovercov.

Krajnci so pisali po glagolitsko notri do šestnajstiga stotetja. Okoli l. 1550 je začel Primaž Trubar krajnski jezik s latinskimi čerkami pisati. On je bil rojen Krajnec iz vasí Rašica pod Turjakam na dolenski strani v Kacianski fari, je postal mašnik inu s časam korar v Ljubljani. Je prestavil na krajnsko psalme Davidove inu novi testament, tudi je pridige inu duhovne pisma pisal; al ker je bil luteransko vero učiti začel, so ga iz dežele na Nemško pregnali.

Od tiga časa Krajnci po latimskim a b c pišejo kakor tudi Hrovatje, Dalmatinci, inu sploh Slovenci, kar jih je bliže laške dežele.

Ob časi Primaža Trubarja je več drugih Krajncov krajnske bukve s latinskemi čerkami pisalo.

Adam Bohorič je dal na dan grammatiko za krajnski jezik v leti 1584. Do sedaj se še malo takih bukev najde, vunder jih imamo za nauk, de iz nih zvemo, kako so naši stari predniki pisali, jezik čistili inu podučili, kako bi se en unajni izučil, naš jezik govoriti.

Tudi ta grammatika je bila prepovedana, ker ona nekaj katolškimu uku zupernih podučenjov ima v predgovori. Namesti te grammatike je dal na svitlevo eno drugo perpušeno od viših Pater Hyppolitus, kapucinar v leti 1715, natisneno v Ljubljani.

Bohoričeva grammatika se je razgubila, Hypolitova je premalo med ludi peršla. Sleherni pisavec je krajnsko pisal, kakor se mu je zdelo; nobeden ni glédal na stanovitno vižo, vstavo ali red. Pisarji poprejšniga stoletja so se dosti deržali po Bohoriču, al v sedajnim stoletji so rili naprej, inu s krajnskim pisanjem delali, kakor prešič z meham.

Oče Marka, minih bosih Avgustinarjov kloštra na dunejski cesti v Lublani, rojen pred mestam, vidijoč to nadlogo, je spisal novo grammatiko v leti 1768. On je imel v bukviši tiga kloštra Bohoričovo inu Hypolitovo grammatiko, vunder drugači je napravil svojo, njo na dan dal, inu rekel, de do njegovih časov še nobene krajnske grammatike ni bilo. Al potle smo zvedeli, de on je imel poprejšne grammatike; zatorej naj gleda sam gori, kako si je upal neresnico govoriti inu pisati.

Očetu Marku smo hvaležni za več reči. On je spet branje med ludmi razširal, od trideset let sta se skoro vsaki pastir inu pastarica brati naučila. Dosti bukev je med ludi dal; jezik semterkje v bukvah očistil, omečil, inu lepši perrezal.

Al nekatere reči zastopnim niso dopadle; on je namreč stare mejnike brez uzroka prestavil, od stareh grammatik odstopil, pisal, kakor lublanski predmestnani govoré; ni gledal na čistiši jezik polancov, inu daleč od Nemcov stoječih starih krajnskih zarodov. On je preveč nemščeval, namesti de bi bil slovenil. V nekaterih besedah je brez potrebe hrovatil, v drugeh premalo unajne Slovence čislal, ker je lahko inu treba.

Od tod pride, de oče Marka per nas nobeniga nima, kir bi se po njemu popolnim deržal.

Iz tiga sklenem, de bi dobro bilo, skoro grammatiko inu besediše viditi, v katerih bi se slovenski jezik v svoji čistosti najdel, stari mejnik le iz potrebe prestavil, govor po tih naukih perrezal, kakor so ga drugih jezikov učeni lepotili, inu se nič ne zapletalo, temuč izrekovanje za ušesa, pismo, inu za pesem perlično naredilo.

O izdaji Vodnikovih pesem.

Spisal Hicinger.

(Konec.)

Pojdimo še na nektere druge razločke v pisanji. V pismenosti (str. 5) Vodnik piše: „Kader je za glasnikam *i* en drugi glasnik, vselej med njima en *j* izrečemo, deslih ga ne pišemo zavolj lepšiga, da se preveč *i* in *j* skup ne snide; postavim *lubio* izreci, kakor bi bilo *lubijo;* ob *zarii*, kakor ob *zariji*, v *ladii*, kakor *ladiji*.“ Vendar v svojih popravah in poznejih spisih on stavi: kupčija, pravijo; sicer si on v tem ne ostaja enak, na pr. v neki opombi k pesmi „Brézen in kos“ se vidi zaporedoma: brestio in brestijo.“

Dalje se nahaja v starjih spisih in tiskih: včeri, včera, zda, zgodi, preci; v novejših pa: včerej, komaj, skorej, zmiraj, zdaj. In zopet: kaj in kej, li in le; dalje: jen, in, ino, no; zopet: um, uk, in vum, vuk; iše in jiše, nisi in ne si; tudi dansi in danes, lan in vlan, niva in njiva; folk in polk, Brancišek in Francišek; leto in lejto; lej in glej, nabira in nabera, mej in med; jas, jaz in jez, koj in tkoj, zemla in zemlja, lubi in ljubezen, gosci in godci, pijti in piti, pesem in pesen. Menim, da bi vseh tacih različnost ne bilo treba obderževati v novi izdaji, ampak eno, in sicer sedanjemu enako pisanje naj bi se rabilo povsod, razun kjer bi pesniška pravica imela ohraniti drugačno obliko.

Še druge novejše ali prav za prav stare oblike se nahajajo v Vodnikovih spisih in v popravljeni pismenosti. Tako piše on v pismenosti večjidel: per, perložnost; pozneje in v popravah pa se kaže mnogokrat: pri, pridirja, priprega. Tudi vez de se nektere krate, na pr. v „Lambergarjevi sulčbi“, in drugod vidi pisana da:

Da se vpodobi
Beli slap,
Spenjenga zvirka
Puh in hlap.

Kruha b' ti dala,
Ajdov je;
Lepa zahvala,
Bog da je.

Vsi ti dokazi, menim, da so dobri doneski tudi k zgodovini slovenskega slovništva.

Zdaj bi utegnilo še nastati vprašanje: Ktero berilo naj se jemlje ondi, kjer Vodnikov natis in spis, ali starji in novejši spis kažeta posebne različnosti? Odgovor, menim, sploh ni ravno težak; pozneja, lastna Vodnikova poprava ali prenaredba, ki je sploh bližje boljšim pesniškim in slovniškim vodilom; ona ima pravico pred vsakim starjim natisom ali spisom. Pomniti pa se mora, da je nektera Vodnikova novejša poprava terdejša memo starje pisave; tukaj bi se utegnilo to izvoliti, kar je bolj gladko in umevno, bolj primerno slovnici in pesniški meri. Koliko da je Vodnik sam sebe popravljal, naj kažejo nekteri izgledi.

Pesem „Zadovoljni Krajnec“ se pervikrat (v „Krajnskih pisanicah“ l. 1781) začenja:

Men sonce iz straže Krovatske gor pride,
In na Korotanu za hribe zajide.

Drugi pot (v „Pesmih za pokušnjo“ l. 1806) se bere:

Od straže Hrovaške
Gor sonce mi pride;
V nograde Laške
Po poldne zaide.

V spisih novejših pa se kaže razun prejšniga tudi:

Od straže Hrovaške
Mi sonce izjide;
V vinograde Laške
Za goro zajide.

Pesem „Na moje rojake“ ali „Dramílo“ se razločuje tako:

1. Krajnc tvoja zemla je zdrava,
Za pridne nje lega naj prava.

2. Krajnc tvoja dežela je zdrava,
In pridnim nje lega naj prava.

3. Slovenc tvoja zemlja je zdrava,
In pridnim nje lega naj prava.

*